

הלאמה או חופש: השיטה הכלכלית היהודית

בימיה הגדולים של רוסיה הסובייטית, כאשר הרכוש כולו היה שייך למדינה והאזרחים היו חיים מקצבה קבועה, היה יהודי שרצה להרוויח מהצד עוד כמה רובלים. הוא קנה סחורה בסתר ומכר אותה בשוק השחור. מהר מאוד הוא נתפס ונשלח לסיביר.

הוא ישב במחנה העבודה וחשב על אשתו שזקוקה לעוד קצת אוכל ופתאום עלה לו רעיון. הוא כתב לה מכתב שכל ההכנסות שלו מהמכירות, קבורות באדמה בחצר. תוך כמה שעות מקבלת המכתב, הופיעה פלוגת חיילים בחצר והפכה את האדמה כדי למצוא את הכסף. אחרי כמה ימים קיבלה ממנו מכתב נוסף: "אחרי שהם הפכו את האדמה, את יכולה לשתול תפוחי אדמה"...

המונח "קומוניזם" מתקשר עם בירוקרטיה, חוסר יעילות ועד כדי שחיתות. כשרוצים לתאר כלכלה לא מתפקדת, אומרים בגיחוך "כלכלת פקידים", שבה הרכוש מנוהל על ידי השלטון. לכן העולם צועד כיום בכיוון הפוך לחלוטין של "קפיטליזם", שבו הרכוש הוא קניינו של הפרט, והמדינה רק מפקחת בשוליים על ההתנהלות הכלכלית.

וכאן עולה שאלה מעניינת על שיטת הניהול הכלכלי של יוסף הצדיק¹: יוסף הופקד להיות שר האוצר של הכלכלה החזקה בעולם בזמן הרעב הנורא שפקד אותה, והתורה מאריכה לתאר איך יוסף ניהל את המשק באותם ימים קשים.

בתחילה, יוסף דרש מהתושבים כסף עבור האוכל, וכאשר נגמר להם הכסף, הוא ביצע תמורת האוכל **הלאמה הדרגתית** של נכסי הציבור, עד שהרכוש כולו נשלט בידי פרעה

1. בראשית מז: ולחם אין בכל הארץ כי כבד הרעב מאד ... וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ... ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה: ויתם הכסף ... ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ... ויאמר יוסף הבו **מקניכם** ... ויביאו את מקניהם ... בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר: ... ויבאו אליו בשנה השנית ויאמרו לו ... תם הכסף ומקנה הבהמה ... [ו]למה נמות לעיניך ... ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים איש שדהו כי חזק עליהם הרעב ותהי הארץ לפרעה.

הדברים מעלים שאלה כפולה: ראשית, מדוע התורה מספרת את כל הסיפור הזה?

אברבנאל בראשית מו, השאלה השמינית: למה נזכר בתורה כל הסיפור הזה המיוחד למצרים ... כי זה יאות בדברי הימים למצרים ולא בתורת האל?

חשוב מכך: מהי **משמעות** התורה הכלכלית של יוסף? מדוע הוא התאמץ ללקט את כל רכוש מצרים?

אור התורה, האדמו"ר הצמח צדק מלובאוויטש, מקץ שמגב: הנה כתוב ביוסף 'וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים גו' ויבא את הכסף ביתה פרעה גו' ... ויש להבין הפירוש בזה.

זאת ההזדמנות לחקור את השיטה הכלכלית היהודית ולבחון האם התורה תומכת בגישה סוציאליסטית או קפיטליסטית? אחר כך לרדת לעומק הדברים ולהבין מבחינה קבלית-חסידית, מאיפה נובעת ה**בהלה לכסף**? מה דוחף אותנו לרדוף אחרי הממון? ואיך ראוי להתמודד עם תאוות הרכוש?

¹ שאבתי את ההשראה לשיעור, משיעור ישן של "תורה סטודיס" מבית JLI.

א. הסיפור המרתק של יוסף כשר האוצר, מתחיל כבר בפרשה הקודמת. הגאונות של יוסף לא הייתה רק בניהול המדינה במשך שנות הרעב, אלא בעיקר הרבה לפני כן, כאשר השכיל להקים מראש מאגר מזון ענק עבור ימי הסגריר.

בעוד שטבע האדם הוא ליהנות מהרגע ו'אחר כך לדאוג לאחר כך', יוסף בחר בדרך אחרת. הוא נהג כאיש "חכם – הרואה את הנולד" והקים מראש מערך אדיר של אגירת מזון שהציל את מצרים מהרעב והפך אותה להיות מוקד הצלה עבור העולם כולו.

האסטרטגיה של יוסף הייתה פשוטה: בכל השנים הטובות, הוא קיבץ את האוכל שהיה במצרים וחילק ממנו בקיצוב ובצנע כדי פרנסת כל אדם. כך נותר לו די הצורך מזון עבור שנות הרעב. כמובן, הרמב"ן מדגיש כי אף אחד לא מסר לו אוכל מרצונו, כיון שאיזה אדם נרמלי יוותר על הרכוש שלו לטובת רעב ש(אולי) יבוא בעוד שבע שנים? לכן הרמב"ן מכריח כי או שיוסף הכריח אותם למסור את רכושם עבור המדינה או שקנה אותם מהם בזול, כפי השער של ימי השפע, ואחר כך מכר להם בחזרה בימי הרעב.

2. בראשית מא: ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים ... ויקבץ את כל אוכל שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ... ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאוד עד כי חדל לספור.

רמב"ן פסוק מח: קיבץ את הכול אל תחת ידו והוא נתן להם ממנו בכל שנה כדי פרנסתם. שלא יבזבזוהו ... וכיון שאמר 'את כל אוכל' ... יורה שקיבצו את כל הנאכל לאדם, בר ולחם ומזון ואפילו תאנים וצימוקים וכיוצא בהם ... ויתכן שנתן להם דמים בשער הזול מגנזי המלך ... ומכר להם [בחזרה] בשנות הרעב, או שלקחו המלך מהם בחוזקה.

כאן מעניין לבחון, מאיפה השיג יוסף את הרעיון הגאוני הזה לחסוך בשנות השובע עבור הרעב? יתירה מכך: מדוע פרעה ומצרים שיתפו איתו פעולה? הרי זה רעיון מנוגד לטבע האדם, להרוס שבע שנים טובות ועשירות עבור שבע השנים הבאות, שאולי יבואו ואולי לא?

המפרשים אומרים, שיוסף למד זאת מתוך עצם החלומות של פרעה. יוסף הבין כי החלומות – לא רק מברשים על הרעב העומד לבוא, אלא אף – מעבירים הוראה מעשית להתכונן לימי הרעב.

האור החיים מביא אפשרות כי יוסף נשען על עיקרון ההשגחה פרטית. יוסף חשב לעצמו, בשביל מה ה' שלח לפרעה את החלום? סתם כדי להטריד את רוחו?! סביר יותר להניח (כאמרתו של הבעש"ט, שכל דבר בעולם נועד להעביר מסר מעשי בעבודת ה'², ובענייננו) החלום נועד להעביר לפרעה מסר פעיל שיש להתכונן כבר עתה לשנות הרעב.

אור החיים מא, לג: בא לתת לו טעם אשר הראהו ה' את אשר עושה - כי הוא כדי שיפקד פקידים.

הרבי מחדד את הדברים (ט"ו/344) ומבאר כי יוסף למד זאת מתוך פרטי החלום: כזכור מהפרשה הקודמת, פרעה ראה בחלום את הפרות השמנות עומדות על יד הפרות הרזות ואחר כך הפרות הרזות קמו ואכלו את השמנות. כאן יוסף לא הבין, למה היה רגע שבו הפרות עמדו אלו לצד אלו? הרי הפרות הרזות – כלומר, שנות הרעב, הופיעו רק אחרי הפרות השמנות – כלומר, שנות השובע?

² הסיפור מאחורי האמרה המוכרת הזאת (הוספות לכתר שם טוב סרכ"ג ואילך): יהודי עבד בבית מרזח והיה חי כל היום בצילם של הגויים השיכורים. נמאס לו מכך והוא אמר לבעש"ט שרוצה לעבור דירה. אמר לו הבעש"ט: נאמר "מקומך אל תנח" ויהודי אינו צריך לעזוב את המקום אליו התגלגל בהשגחה פרטית, רק שיש לנצל את מה ששומעים לעבודת ה'.

הקשיב היהודי לשיחת הגויים השיכורים ושמע שאחד אומר לחברו כי קורים בעולם דברים מוזרים שהוא אינו מבין אותם. הנה לידו גר עני מרוד שאינו משלם מיסים, ואתמול באו חיילי המלך אליו לגבות מס, וכשראו שאין כלום בביתו, לקחו את כרית השינה שלו. "כעת אינני מבין", אמר השיכור, "מה המלך צריך את הכרית שלו?" "טיפש", ענה השיכור השני, "המלך לא צריך את הכרית, המלך צריך שיזכרו שיש מלך ולכן הוא לקח לו את הכרית כדי שלא ישכח את המלך". הבין היהודי היטב מדוע נשלחו אליו השיכורים...

יוסף הסיק מכך כי צריך להעמיד את שנות השובע על יד שנות הרעב. כלומר, כבר בימי השובע יש להתכונן באופן מעשי אל שנות השובע שיבואו.

למעשה, ההיערכות של יוסף לשנות הרעב הוכיחה את עצמה והוא היה היחיד בעולם שהגיע מוכן לימי הסגריר. כיון שכך, הוא הפך להיות המשביר הלאומי - וזה בדיוק הרגע שבו פתחנו את השיעור, כשיוסף מנצל את העוצמה שנפלה לידי ומשתלט על אוצרות מצרים ומלאים אותם לטובת המלך.

וכאן אנו שבים ושואלים, מה הייתה האסטרטגיה בכל קיבוץ ההון האדיר הזה?³ האם הדבר משקף את עמדת התורה ביחס לדרך ניהול ההון של המדינה?

ב. הקדמה קצרה על שיטות כלכליות: במאות השנים האחרונות, בני האדם מתווכחים ביחס לדרך הניהול הנכונה של הכלכלה. נקודת הוויכוח היא, האם נכון שמאגרי הייצור והרכוש יוחזקו בידי הממשלה או מוטב להפריט הכול ולהעביר את קניין ההון וניהולו אל האזרחים?

הגישה הראשונה, הסוציאליזם (מלשון "חברה"), דוגלת בעוצמת הממשלה. כיון שכך הממשלה מחזיקה בעושר רב ויכולה להעניק שוויון הזדמנויות לכל אזרחיה. היא יכולה להעניק קצבאות ילדים מוגדלות, סיוע רחב לחינוך וכו', מה שמעניק שוויון הזדמנויות לכולם.

החיסרון הגדול בגישה הזו הוא ירידת היצרנות. שכן אנשים אינם מוכנים לעבוד עבור המדינה. אדם מונע מתאוות אגו ורצון להעשיר את עצמו וילדיו, ולכן החזקת המפעלים בידי השלטון, גורמת לירידת איכות המוצר, להעדר תחרות ולחוסר יעילות.

השיטה הנגדית, הקפיטליזם (מלשון "ראש" כמו "קפיטל", כיון שפעם המסחר היה מתנהל על ראשי בקר) מציעה, להפוך את כל הון המדינה לקניין פרטי ולתת לשוק החופשי לנהל את עצמו. ההיגיון מאחורי השיטה הזו הוא, שהשוק יודע להתנהל היטב על פי ביקוש והיצע ומתוך תחרות חזקה, ולכן ישמור תמיד על רמת מחירים נאותה לטובת האזרח.

עם זאת, גם השיטה הזו בעייתית בהחלט. כיון שהיא גורמת בסופו של דבר לקפיטליזם חזירי. כלומר, לריכוז ההון בידי קבוצה קטנה. נביט רגע מסביב ונראה: קשה מאוד כיום לפתוח עסק קטן, כמו חנות מכולת, ירקות או מחשבים, כיון שהכול מכונס ברשתות הגדולות. והן עצמן שייכות לבעלי ההון הגדולים, שגם מוכרים לנו את הבגדים, הרשת הסלולרית ותחנות הדלק... כך שהאדם הפרטי אינו יכול להתרומם מעל המשכורת הקטנה שלו.

מהי עמדת התורה בעניין? האם עדיפה רווחה או צמיחה? שוויון או חופש הזדמנויות? תאמרו: איפה התורה דיברה על נושאים מודרניים כאלו, שהתחדשו במאות השנים האחרונות?!

מתברר, שחז"ל דיברו גם דיברו:

3. אבות ה', ארבע מדות באדם: האומר שלי שלך ושליך שלי – עם הארץ.

³ העשרה – העברת התושבים ממחוז למחוז: בתוך כל המהלך של הלאמת ההון, יוסף עשה דבר נוסף: אחרי שהלאים את קרקעות המדינה עבור פרעה, הוא העביר את התושבים ממחוז אחד למשנהו. ככתוב: "ואת העם העביר אותו לערים מקצה גבול מצרים עד קצהו".

[יש הטוענים כי גם את זה למדו הקומוניסטים ממנו, ומכאן שאב סטאלין ימ"ש את הרעיון להקים עיר מחוז יהודית בשם בירוביג'אן ולהעביר אליה את כל היהודים מכל המדינה...].

מה הייתה המטרה של יוסף בהסטת האוכלוסיה? רש"י מביא שני פירושים: א. כדי להחדיר בהם את התחושה שהם מכרו את הקרקעות למלך והפכו להיות שכירים על האדמה שלו. ב. בדיעבד, הוא הועיל בכך לאחיו שהיגרו למצרים, וכך אף אחד לא התייחס אליהם כאל מהגרים, כיון שבעצם כל המדינה הפכה להיות מהגרת...]

הנה תיאור אוטופי ומושלם של קומוניזם⁴: הכול מתנהל בשותפות, הרכוש שלי הוא שלך והרכוש שלך הוא שלי. אך מהי עמדת המשנה בעניין? האם חז"ל תמכו או התנגדו למתווה?

הברטנורא מפרש כי המונח "עם הארץ" במקרה הזה, הוא דווקא ביטוי חיובי: **שנהנה ומהנה בשווה וזהו ישובה של הארץ.**

אולם אחרים סוברים, שהמונח "עם הארץ" הוא כרגיל ביטוי גנאי של בורות. כיון שבעלי הגישה הזאת שוכחים את העיקרון הכי חשוב עליו עובדת הארץ: **אגו, וכאן אין אגו, כיון ששלי-שלך.**

פירוש באר אבות שם: יש לפרש לאידך גיסא שהאומר שלי שלך ... איננו אלא עם הארץ, שהנהו בור וריק ואיננו מכיר בהליכות עולם ... לפי שעל ידי סילוק זכות הקניין של כל אחד בפרי עמלו, תיבטל השאיפה לעבודה. כי עצל הוא האדם בטבעו, ואלמלא השאיפה להרבות רכושו, היה יושב ובטל.

התורה אינה רואה פגם בכך, שהאדם פועל מתוך אגו. להיפך, זה הכוח היצרני המניע אותנו לקום בבוקר ולעשות עוד ועוד. כך אמרו חז"ל ביטוי נפלא: "לעולם ילמד אדם במקום **שלבנו חפץ**". אדם לא אמור להתעלם מהנטיות האיטיות שלו, אלא להיפך: לחפש את המקום שבו יכול להביא הכי טוב את הייחודיות שלו לידי ביטוי.

הנה אגרת נפלאה בה הרבי מאריך לבאר כי החיים המשותפים ב"קבוץ", חייבים לתת לכל אדם את המקום שבו יוכל לבטא את הייחודיות שלו ולא יאלץ לכפוף את עצמו אל הקבוצה:

אגרות קודש הרבי מלובאוויטש חכ"ג/גרסד: האדם בטבעו אינו מתבודד והוא מחפש חיי חברה אשר בעזרתם יוכל להגיע לשלמות. אמנם חיי הקבוצה אינם מטרה כשלעצמה, אלא שלב והכנה ודרך לפיתוח האינדבדואליות והיחידות שבכל אחד. היחיד מוצא סיפוק ושלמות כשאפשר לו להביא לידי פועל דווקא את השטח האינדבדואלי שבו הוא מצטיין מחבריו וסביבתו, כי הלוא זו העצמיות שלו.

המשפיע הרה"ח זלמן גופין מספר כי בצעירותו, נכנס ליחידות והתלונן על כך שאינו מצליח להתעלות מעל ההרגשה העצמית שלו. הוא חש גאווה מהלימוד והתפילה ולכוד בתוך מחשבות על הסביבה. הרבי ביטל את דבריו: "אדרבה, גם הנפש הבהמית שלך רוצה שתלמיד, ומה הבעיה בכך"...

אכן, ראוי לשים לב כי התורה איננה מזכירה בשום מקום מודל של קניין מלכותי או קולקטיבי. התלמוד מבוסס על קניין פרטי, שבו האדם מנהל את רכושו בעצמו. ניתן לראות זאת בצורה בולטת בתורה, כאשר המקרא משבח את האבות הקדושים שהצליחו במסחרם והשיגו עושר רב. כך שתורת ישראל אינה רואה כל פסול בעושר וצבירת הון אישי.

עם זאת, כיצד מתמודדת התורה עם החשש מפני 'קפיטליזם קיצוני', בו העושר נצבר בידי בודדים?

כאן באה לידי ביטוי השלמות העילאית של התורה. המקרא יוצר מערכת של הגנות כדי שהעושר לא ייערם בידי אנשים יחידים ותמיד תישמר ההזדמנות השווה לכולם. עיקרי ההגנות הללו הן מצוות "שמיטה" ו"יובל": אחת לשבע שנים, **מתבטלים כל החובות הכספיים**, וכך האדם מקבל הזדמנות להתחיל את חייו מחדש. יתירה מכך: בשנת היובל מתבטלת מכירת השדות והן חוזרות לבעליהם שמכרו אותם, וכך ניתנת להם שוב ההזדמנות להתחיל מחדש לעשות עסקים עם השדה שלהם⁵.

ויקרא כה, כג: והארץ לא תימכר לצמיתות. חזקוני שם כט: הקב"ה גזר להחזיר ביובל את הקרקע למוכר, כיון שחיות האדם תלויה בו [ולכן ניתנת לו ההזדמנות להתחיל את עסקיו מחדש].

⁴ העשרה – סוציאליזם וקומוניזם: קומוניזם הוא גירסא קיצונית של הסוציאליזם. לפי התורה הסוציאליסטית, העיקר הוא שמאגרי הייצור (תעשייה, גז, נפט וכו') יהיו בידי המדינה, אולם הקומוניזם גרס כי כל הרכוש אמור להיות מוחזק בידי המדינה והאזרחים יחיו מקופת המדינה.

⁵ בנוסף, חז"ל מחייבים את ב"ד להתערב במסחר ולקיים משטר של פיקוח מחירים, ראו רמב"ם מכירה פ"ד.

נכון, אם כן, לסכם כך את הגישה הכלכלית של התורה: **קפיטליזם עם מצפון**. מצד אחד, התורה דוגלת בשמירת הקניין הפרטי, כד לתת לאדם סיבה 'אגואיסטית' להתאמץ במסחר. מצד שני, התורה יוצרת מערכת של הגנות כדי שהקפיטליזם לא ייצא משליטה ויישמר השוויון החברתי.

ג. כעת נשוב אל יוסף הצדיק. כאמור, יוסף בחר להלאים את רכוש מצרים ולהוציא אותו מידי הקניין הפרטי (וזאת לכאורה בניגוד לקו ששורטט כאן). לא מצאתי לכך הסבר בדרך הפשט ויבואר היטב לקמן על פי פנימיות התורה. אולם חשוב להדגיש את הנקודה הבאה – המחזקת את כל הנאמר:

אחרי שיוסף הלאים את קרקעות המצרים, הוא השאיר את המצרים בתור אריסים העובדים בשדות פרעה והדבר המדהים הוא, שהתיר להם לקחת **שמונים אחוז לעצמם!** ולהעביר רק **עשרים אחוז לפרעה**. (וזאת למרות שהקרקע הייתה שייכת לפרעה והם היו רק אריסים בקרקע שלו).

מכאן, שיוסף הפעיל רק 'סוציאליזם רך' והבין שהאדם חייב לעבוד עבור עצמו ולא עבור המלך.

4. בראשית מז כג-כד: ויאמר יוסף אל העם: הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה, הא לכם זרע וזרעתם את האדמה והיה בתבואת ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידות יהיה לכם.

רמב"ן: היה ראוי שייטול המלך - שהוא אדון הקרקע - ארבע הידות ואתם החמישית, אבל אני אתחסד עמכם, שתיטלו אתם את חלק בעל הקרקע ואילו פרעה ייטול רק החלק הראוי לאריס.

כעת, נותר להבין את עצם שאיפת ההלאמה של יוסף ואת המטרה מאחורי קיבוץ ההון הגדול שלו. כאשר אין לכך הסבר בדרך הפשט, זה הזמן לחפש הסבר מעמיק בחלק הפנימי של התורה.

ג. בבית מדרשו של הבעש"ט, ישבו כמה אברכים מצוינים ולמדו תורה. מדי יום שישי, הם היו ממתנינים על יד חדרו של הרבי והוא היה נותן להם שכר שבועי. אחד האברכים המעולים היה אדם בשם יעקב, שהיה מקורב מאוד אל הרבי.

יום שישי אחד, יעקב עמד כהרגלו לקבל את הכסף, אך הרבי לא פתח לו את הדלת. הוא חשב שהרבי עסוק והגיע שוב ביום שישי הבא. אך לתדהמתו גם באותו יום לא נפתחה לו הדלת. מודאג וטרוד הוא המתין לפעם הבאה, וכאשר גם באותו יום לא נפתחה הדלת בפניו, הוא הבין כי הרבי אינו מעוניין להמשיך לפרנס אותו. רוחו נפלה עליו והוא יצא אל הנמל לחפש עבודה. בדיוק עמדה שם ספינה לפני הפלגה ורב החובל הזמין אותו להצטרף אל צוות האוניה.

אחרי כמה ימים של הפלגה, פרצה רוח סערה והאוניה נאלצה לעגון באי בודד ומרוחק. יעקב העצוב על הגורל שפקד אותו, ירד מהאוניה והלך לחפש משהו לאכול. הוא מצא כמה עצי פרי ובירך בכוונה ואכל מהם. אחרי שהסערה שקטה, הם שבו אל הים וחזרו אל נקודת היציאה.

כשהגיעו אל העיר, הלך יעקב לבית מדרשו של הבעש"ט מתוך תפילה כי הפעם יאיר אליו הרבי את עיניו. מיד כשהגיע לשם, פתח לו הרבי את הדלת ואמר בשמחה: "יותר מ-5000 שנה מאז בריאת העולם, הפירות של אותו אי ממתנינים שמישהו יאמר עליהם ברכה, אתה היית בדיוק האיש הנכון לברך בכוונה ולקדש את אותו המקום"...

אחת התאוות הגדולות של האדם - אם לא הגדולה שבהן - היא **כסף**. להשיג עוד ועוד רכוש. אך מה מניע אותנו לרדוף אחרי הרכוש? מדוע איננו מסתפקים לעולם במה שכבר השגנו?

האם הכול כדי להשיג חיים טובים?! הרי גם אדם שיש לו מספיק כדי לחיות טוב, ממשיך לרדוף אחרי כסף כאילו אין לו דבר. להשיג עוצמה?! הרי גם עשירי עולם המחזיקים בכל העוצמה האפשרית, ממשיכים לרדוף אחרי הכסף כמו בתחילת הדרך. מה אפוא המניע העמוק מאחורי הרכושנות?

הקבלה והחסידות רואות זאת כך: התאוה לכסף אינה באה רק מהנפש הבהמית, אלא גם **מהנפש האלוקית**. שכן הנשמה כמהה **לתקן את הכסף!** האר"י הקדוש מסביר כי כל נברא בעולם נושא בתוכו אנרגיה רוחנית ("ניצוץ אלוקי") והתפקיד שלנו הוא להאיר את הניצוץ הזה. שורשם של הניצוצות הללו הוא בתהליך "שבירת הכלים העליונים", שבו התפזרו ניצוצות אלוקיים בכל פינה בעולם, והמשימה שלנו היא לחשוף ולגלות את הניצוצות הללו.

הדבר נעשה בפשטות בכל פעם שאנו מברכים על מאכל או לוקחים מטבע כסף ועושים בו שימוש טוב. כך מאירים את הקדושה של המטבע הזה ומקשרים אותו עם ריבונו של עולם.

זהו עומק העניין מאחורי תאוות הרכושנות: גם **הנשמה** שואפת להשיג **כמה שיותר כסף**, כדי לכוון אותו אל המקום הנכון ולעשות בו שימוש ראוי.

5. אור תורה להרב המגיד ממעזריטש עמוד 202: כל דבר שאדם לובש או אוכל או משתמש בכלי ... יש שם ניצוצות קדושות השייכים לשורש נשמתו (ושמעתי כי זהו הטעם שיש אדם שאוהב דבר זה ויש אדם ששונא דבר זה), וכשהוא משתמש באותו כלי או אוכל מאכל אפילו שצורך גופא הוא, מתקן הניצוצים. כי אחר כך עובד בכוח הזה שבא לגופו מאותו מלבוש או מאכל.

כעת אפשר לקבל מבט חדש על תהליך ההלאמה של יוסף הצדיק. ארץ מצרים הייתה המקום החשוב ביותר בעולם, ומובן שהיה בה ריכוז רוחני עצום של אנרגיה גבוהה. למעשה, הקבלה מסבירה כי רוב הניצוצות האלוקיים בעולם התפזרו על אדמת מצרים (ר"ב מתוך רפ"ח). ולכן יוסף עשה מאמצים אדירים לאסוף את הכסף המצרי וכך **לכוון אותו אל המקום הראוי ולעשות בו שימוש נכון**.

ואכן, הגמרא מספרת דבר נפלא: לפני שבני ישראל יצאו ממצרים, הם ביקשו כלי כסף וזהב מהמצרים, ובין היתר הם קיבלו מתנות מתוך אותם אוצרות שאגר יוסף בזמנו! והאוצרות הללו שימשו אחר כך כדי לבנות את משכן ה'. אם כן, מכוח העבודה של יוסף, נעשה סיבוב שלם והכסף המצרי של ערוות הארץ, הגיע אל התכלית הטובה ושימש לבניית ביתו של ה'.

אור התורה שם: הנה נאמר בפסחים קיט, א שיוסף ליקט כל הכסף של מצרים, ואחר כך כאשר יצאו ממצרים, לקחו מהם כלי כסף וכלי זהב מתוך אותו הרכוש [ראו מהרש"א פסחים שם] ... ובזה יובן תכלית עניין ירידת יוסף למצרים, שהוא כדי שיוציא וילקט שם כל הניצוצות שהיו שם בבחינת נפילה.

לפי היסוד הזה, הרבי מבאר כמה שאלות. וביניהן (חכ"א שמות) הציווי החוזר ונשנה של הקב"ה, לשאול כלי כסף וכלי זהב מהמצרים בטרם יציאתם משם. וזאת למרות חוסר הנוחות העולה מהדרישה הזאת, שגרמה לטענות אנטישמיות כאילו היהודים גזלו במרמה את רכוש המצרים. אולם הדבר נועד כאמור, כדי לגאול את הרכוש המצרי מידי הקליפות ולהעלותו לקדושה.

כן מבוארים בכך (לקו"ש ח"ג ויגש) כמה מקרים שבהם רואים צדיקים החסים על ממונם **במידה קיצונית**. למשל, הסיפור המוזר עם יעקב אבינו בפרשת וישלח, שעבר את נחל יבוק באמצע הלילה כדי להציל "פכים קטנים" ובכך סיכן את עצמו במידה חמורה, עד שבא "איש" ללחום איתו.

אלא שצדיקים מבינים כי רכוש הוא **דבר קדוש**, והעובדה שהוא הגיע אליהם מלמדת כי מוטלת עליהם המשימה לקדש אותו. ולכן יעקב לא אבה להפקיר את הרכוש שלו לכל רוח.

מה המסקנה המעשית מכל זה?

יהודי חייב לנצל כל אפשרות כדי להרוויח ואחר כך לעשות בכסף שימוש נכון. הרבי מוכיח את זה (חי"ב בהר) מהלכה תמוהה ברמב"ם: הרמב"ם פוסק ש(אף שאסור להלוות ליהודי בריבית), מצווה להלוות לגוי בריבית. ולכאורה איזו מצווה זו?

אלא הביאור הוא כזה: בעצם, המסחר בריבית הוא עסק לגיטימי, כי מותר לאדם להרוויח על הכסף שלו. אלא שבכל זאת דורשת התורה לגלות סולידריות כלפי "אחינו", מעם ישראל ולהלוות לו בלי ריבית. אך כל זה הוא כלפי "אחינו", אך אין דרישה כזאת כלפי גוי. ואדרבה, יש אף מצווה להלוות לו בריבית - כיון שיהודי חייב להרוויח כל רווח שבא בידו. כך יתקן את הממון ויכוונו אל הייעוד הנכון.

לסיום: בשנים הראשונות לנשיאות, הרבי ביקר בקעמפ גן ישראל. במהלך הסיור, הרבי נכנס אל הקיוסק וראה שלט כזה: "הכסף הוא מקור כל עוול, השאר אותו כאן" ... הרבי הגיב שהדבר לא נכון: הכסף הוא לא מקור כל עוול, אלא תלוי מה עושים איתו...